

від загальної кількості афіксальних неологізмів сфери соціальної таксономії.

За допомогою уламка *-oisie*, виділеного з французької одиниці *bourgeoisie*, утворено частковий синонім вищерозглянутої новітньої одиниці *commentariat* – неоверб *schmooseoisie*. У зв'язку з внутрішнім контрадиктивним конотативним забарвленням компонентів *schmoose* (пліткувати, говорити про неважливе [LDEL 1984, с. 1273]) і *-oisie* (лексема *bourgeoisie* репрезентує представників вищого класу), на нашу думку, відбувається підсвідома амеліорація першого: *However, we are about to witness the ascendancy not of a mere group, but of a new class, one of which Karl Marx never dreamt: the schmooseoisie* (Times, 9 Jan 1996).

Таким чином, ми дійшли висновку, що афіксальні інновації, які називають соціальні угруповання, зазвичай формуються при залученні елементів *-dom*, *-(e)rati*, *-cracy*, *-azzi*, *-riat*, *-oisie*. Деякі з них можуть амеліорувати конотацію новотвору (наприклад, *schmooseoisie*, *legerati*), у той час як уламок *-azzi* передає пейоративне, часто іронічне забарвлення, наявне в парадигмі неологізмів, сформованих при його залученні (*paperazzi*, *rumorazzi*, *waparazzi*). Соціальні групи, члени яких володіють знаннями у сфері новітніх технологій, позначають великою кількістю інновацій, що пояснюється відкритістю цієї терміносистеми (*technorati*, *hackerdom*, *digitocracy* тощо). Для номінації різних соціальних груп використовуються синонімічні (як семотворчі *cyber*, *digi-*, *hacker-*, *num-*, *techno-*, так і словотворчі *-cracy*, *dom*, *-(e)rati*) елементи.

Література

ELD: English Language Dictionary. – London: Harper Collins Publishers, 1993. – 1703 p. Lambeth E.B. Committed Journalism: An Ethic for the Profession / Edmund B. Lambeth. – [2nd ed.]. – Bloomington, Indianapolis: McGraw-Hill, 1992. – 242 p. LDEL: Longman Dictionary of the English Language. – Harlow: Longman, 1984. – 1876 p. Prvic T. Prefixes VS Initial Combining Forms in English: A Lexicographic Perspective // International Journal of Lexicography. – 2005. – Vol. 18. – № 3. – P. 313-334. Айнбіндер М. И. Англо-русский словарь-справочник. Новейшие модели словообразования в языке Америки и Англии / М.И. Айнбіндер. – СПб.: АДИА-М+ДЕАН, 1996. – 96 с. Зацний Ю.А. Інновації в словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття: англо-український словник / Юрій Антонович Зацний, Анатолій Вікторович Янков. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 360 с.

ГОЛУБ Ю.І.

(Запорізький національний університет)

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ІДЕОГРАФІЧНИХ СЛОВНИКІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються макро- та мікроструктурні характеристики ряду ідеографічних словників англійської мови. Проведений аналіз дозволяє виділити найбільш ефективні методи лексикографічної презентації системних відношень одиниць лексики.

Ключові слова: лексикон, системна організація, тематична лексикографія, ідеографічний словник.

Голуб Ю.И. Специфика организации идеографических словарей английского языка. В статье рассматриваются макро- и микроструктурные характеристики ряда идеографических словарей английского языка. Проведенный анализ позволяет выделить наиболее эффективные методы лексикографической презентации системных отношений единиц лексикона.

Ключевые слова: лексикон, системная организация, тематическая лексикография, идеографический словарь.

Golub Y.I. Specific organization of ideographic dictionaries of the English language. The given article deals with macro- and microstructural characteristics of different ideographic dictionaries of the English language which were analysed in order to determine effective methods of lexicographic presentation of systemic relations in the lexicon.

Key words: lexicon, systemic organization, thematic lexicography, ideographic dictionary.

Традиційним і найбільш поширеним в історії світової лексикографії є алфавітне словорозташування. Як зазначав Г. Біджойнт [Bejoint 1994, с. 16], даний принцип організації словника є в наш час настільки “всеосяжно домінуючим”, що в звичайної людини саме з ним асоціюється сам жанр укладання словників. Іншими словами, алфавіт став важливою частиною “соціального іміджу словника”.

Однак існують і інші способи розташування одиниць реєстру слів. **Об’єктом** нашого дослідження є ідеографічні словники англійської мови, в яких лексичні одиниці розміщуються відповідно до їх смислової близькості. **Метою** вивчення словників даного типу є розробка методики адекватної лексикографічної інтерпретації системної організації словникового складу англійської мови. Для досягнення поставленої мети було вирішено наступні **завдання**:

- вивчити історію розвитку тематичної та ідеографічної лексикографії;
- проаналізувати існуючі методи лексикографічної презентації системних відношень одиниць словникового складу англійської мови в межах ідеографічних словників.

Вивчення системної організації лексики доводить той факт, що він не являє собою чітко впорядкованої системи одиниць. Мікросистеми, що утворюють його, не є повними і легковивідними. Розподіл слів за гіперо-гіпонімічними ієрархіями, предметно-тематичними і лексико-семантичними групами, синонімічними рядами і антонімічними парами, польове моделювання лексики, виділення

словотворчих гнізд, вивчення лексичних одиниць з точки зору їх багатозначності відображає той чи інший аспект лексичної системи, але не охоплює лексикона в цілому. Тому адекватний лексикографічний опис повинен бути спрямований на створення загальної картини лексичної системи шляхом синтезування різнобічної інформації про системні зв'язки, що існують між її елементами та всередині них. Таким чином, кожна лексична одиниця має бути показана не ізольовано, а в усьому різноманітті зв'язків і відношень з іншими одиницями.

Проаналізувавши велику кількість англійських лексикографічних довідників, ми ще раз переконалися в тому, що сьогодні для отримання максимально повної інформації про системні відношення в словниковому складі англійської мови слід звернутися до різноаспектних англійських словників. Загальні тлумачні словники, що покликані описувати все різноманіття аспектів лінгвістичної сутності одиниць англійського лексикона, розкривають внутрішню організацію кожного слова, але не відображають його зовнішніх системних зв'язків у повному обсязі. Цей факт значною мірою обумовлюється алфавітним розташуванням одиниць реєстру слів, яке домінує в сучасній лексикографічній практиці.

Альтернативою алфавітної лексикографії є лексикографія тематична та ідеографічна. Лексикографічний опис словникового складу за групами понять, класами предметів, асоціативними рядами сягає ще часів давнини. З цього приводу доречно згадати єгипетські лексикографічні довідники 2 тис до н.е., словникові списки хетської мови; списки слів, важливих для тлумачення вед у Стародавній Індії; китайські словники, укладені на основі систематизації тлумачень окремих слів із книг класичної конфуціанської літератури. Тематичний принцип розташування слів у лексикографічних довідниках використовувався також в епоху античності, середньовіччя (наприклад, *“Ономастикон” Юлія Поллукса (2 ст.)*, *список абата Ельфріка (10 ст.)*, *словники Кларета (14ст.)*).

Найважливіші досягнення в розробці принципів укладання ідеографічного словника відносяться до 19 ст. Саме в цей час було укладено значну кількість відомих лексикографічних довідників, побудованих на відображенні смислової близькості слів.

Прихильники тематичного принципу укладання словників базують свою аргументацію на трьох основоположних факторах:

1. Будь-яка розумно складена концептуальна схема значно ближча до відображуваної словником дійсності й до організації ментального лексикону, ніж схема, основана на алфавітному порядку. "...Що б не відбувалося в нашій свідомості, коли ми впорядковуємо і шукаємо необхідні нам слова, це відбувається не в алфавітній послідовності" [McArthur 1986, с. 123].

2. Простежується певна спільність поглядів носіїв класичного, християнського і раціонального світогляду у відношенні первинних категорій, що лежать в основі упорядкування зовнішнього універсума людиною у процесі пізнавальної діяльності. "Концептуальні схеми, відрізняючись одна від одної в залежності від особи укладача, часу і місця складання, все ж таки містять суттєве тематичне ядро, яке, якщо і не є універсальним, то свідчить про спільність інтересів усіх мовних колективів у рамках тематичної лексикографічної традиції" [McArthur 1986a, с. 161].

3. Тематичні, ідеографічні, ідеологічні, аналогічні словники, в яких словникові статті об'єднуються в групи на основі дохідливих асоціацій і організуючих зв'язків, які чітко простежуються, дають можливість збагнути системну природу мови в цілому і лексикона зокрема.

Класичним зразком ідеографічного словника вважається "Тезаурус англійських слів і виразів" П.М. Роже, що вперше був надрукований у 1855 р. (Roget P.M. Roget's Thesaurus of English Words and Phrases. London, 1964). Синоптична схема даного словника складається із шести класів, кожний із яких у свою чергу розподіляється на підкласи (всього 39 підкласів). Тезаурус П.М. Роже - це своєрідний концептуальний каталог згодом відомих користувачам слів, призначений для полегшення пошуку взаємопов'язаних лексичних одиниць. У ньому відсутні дефініції, не розмежовуються значення слів, не наводяться похідні слова і словосполучення, не даються етимологічні відомості, цитати, авторські приклади, не уточнюється сфера вживання. Вся ця інформація про слово повинна бути відома користувачам. Основний акцент робиться на семантичну спільність слів. При цьому "мікроструктура словника зливається з макроструктурою" і імпліцитно виражається в ній, оскільки саме "розташування заголовного слова вже є семантичною інформацією" [Bejoint 1994, с. 15]. Наприклад, іменник **fashion** наводиться в таких класах:

1. Абстрактні відношення:

- а) розділ «Існування» (заголовне слово - **state n.**);
- б) «Час» (**newness n.**).

2. Волевиявлення:

- а) «Індивідуальне волевиявлення» (**habit n., method n.**);

3. Емоції, релігія і мораль:

а) «Індивідуальні емоції» (**fashion n.**);

Словник П.М. Роже, безсумнівно, виявився прогресивним кроком у розвитку світової лексикографії. Про успіх даного лексикографічного довідника свідчить той факт, що він неодноразово перевидавався, за його зразком були створені інші ідеографічні словники. Однак, розкриваючи семантичну системність, словники даного типу не можуть забезпечити адекватне відображення лексичної системи в усій різноманітності існуючих між її елементами зв'язків і відношень.

Значно ближче до втілення ідеї відображення системної організації лексикона підійшов Т. Макартур, створивши "Лексикон сучасної англійської мови" (Longman Lexicon of Contemporary English, Harlow, 1981). За словами самого автора [McArthur 1986, с. 149], його словник "являє собою поєднання двох напрямків: тематизації, що практикувалася віками і представлена в працях Плінія, Бекона, Роже; і семантичної структурації, запропонованої лінгвістами, наприклад, Джоном Лайонзом, і антропологами, наприклад, Стівеном Тайлером і Гарольдом Конкліном". Структура даного словника містить макрорівень, в якому подані 14 основних тем, кожна із яких має підтеми (всього 129 підтем), всередині кожної підтеми є посилання на пов'язані з нею підтеми інших основних розділів. Мікрорівень виражений експліцитно, на відміну від словника П.М. Роже, оскільки кожне заголовне слово має повну словникову статтю, в якій міститься дефініція, граматична інформація, стилістичні і ареальні помітки, авторські приклади:

D 179 adjectives: clean, tidy, pure

fashionable [B] smart and wearing the latest fashion [D 138] in clothes: *She looked very fashionable yesterday, didn't she?* **un-** [neg] –**bly** [adv] *She was very fashionably dressed.*

"Лексикон" має також алфавітний індекс, який значно полегшує пошук необхідного слова. Таким чином, продовжуючи традиції тематичної лексикографії, даний словник одночасно дотримується принципу утилітарності.

Слід підкреслити, що наявність алфавітного реєстру слів стала нормою для сучасних ідеографічних словників. Навіть у "Тезаурус" П.М. Роже був пізніше включений алфавітний індекс.

Деякі сучасні словники, завданням яких є відбиття семантичної системності, взагалі повністю алфавітизовані. Наприклад, "Понятійний словник англійської мови" Джуліуса Лафалія (A Concept Dictionary of English. New York, 1973) складається з трьох частин. У першій частині в алфавітному порядку подаються 118 категорій, виділення яких засноване на критеріях синонімічності, схожості і взаємозв'язку; тут же наводиться короткий опис значення кожної категорії:

GOOD - References to morality, propriety, goodness and beauty. The opposing category is **BAD**. Included are such ideas: moral and ethical, civility and conscientiousness; integrity and purity; adornment and ornamentation; splendour and luster.

У другій частині в алфавітному порядку розташовуються слова, біля кожного слова вказуються категорії, до яких воно відноситься. Наприклад: **fair adj. GOOD, COLR.**

У третій частині, знову ж таки в алфавітному порядку, подаються категорії з переліком усіх слів, що належать до них; якщо слово відноситься більше ніж до однієї категорії, то це відображається за допомогою відсилань.

Отже, ідеографічні словники – це цінний матеріал, який може плідно використовуватися у лінгвістичних дослідженнях для виявлення різних аспектів взаємодії лексичних одиниць, при вивченні мовної об'єктивної концепції. Важливою є роль ідеографічного словника і в процесі оволодіння іноземною мовою.

Однак незважаючи на досягнуті успіхи в застосуванні концептуального і тематичного принципів розташування одиниць словника, ідеографічна і тематична лексикографія не можуть замінити лексикографію алфавітну. Основним недоліком ідеографічних і тематичних словників є невирішеність проблеми показу полісемантичних лексем. Різні значення полісемантичного слова частіше всього входять до різних семантичних полів, що робить неможливим повноцінне відображення його внутрішньої організації. Семантична структура слова розчленовується на окремі значення, які висвітлюються в різних частинах словника, а існуюча система відсилок не в змозі відтворити опис полісемантичних слів у повному обсязі. Крім того, тематичне й ідеографічне моделювання лексикона багато в чому є суб'єктивним, оскільки воно базується на певній робочій схемі, що задається укладачами подібних словників. І хоч прихильники даного лексикографічного методу стверджують, що конкретизація вихідної синоптичної схеми є результатом аналізу об'єктивно існуючих між словами зв'язків, все ж таки відправним моментом подібних досліджень є розгляд лексики в системі – у даному випадку в системі понять, ідей, категорій. Розгляд же системності в лексиці стає другорядним, що перешкоджає відображенню всього об'єму системних відношень одиниць словникового складу.

Отже, перспективним є вивчення можливостей поєднання принципів алфавітної і тематичної лексикографії, що дозволяє при дотриманні принципу утилітарності представити лексичні одиниці не

ізолювано, а в усьому різноманітті існуючих між ними зв'язків і відношень.

Література

Bejoint H. Tradition and innovation in modern English dictionaries / Henri Bejoint. – Oxford: Clarendon press, 1994. – 276 p.
McArthur T. Worlds of reference: Lexicography, learning and language from the clay tablet to the computer / Tom McArthur. – Cambridge etc.: Cambridge univ. press, 1986. – 230 p.
McArthur T. Thematic lexicography / Tom McArthur // The history of lexicography: Papers from the Dictionary research centre seminar at Exeter, March 1986 / Ed. By R.R.K. Hartmann. – Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 1986. – 265 p.

ЄНІКЄЄВА С.М.

(Запорізький національний університет)

**АРХІТЕКТОНІКА СИСТЕМИ СЛОВОТВОРУ ЯК ФРАКТАЛЬНОГО ОБ'ЄКТУ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)**

Стаття присвячена розгляду особливостей структурної організації словотвору англійської мови з позиції теорії фракталів. Виявлено принципи автопоезиса мікросистем словотвору, що визначають хід розвитку словотвірної макросистеми.

Ключові слова: фрактальна геометрія, автопоезис, меристема, макрофрактал, мікрофрактал, алігатура.

Еникеева С.М. Архитектоника словообразовательной системы как фрактального объекта (на материале английского языка). Стаття посвящена исследованию особенностей структурной организации словообразовательной системы английского языка с точки зрения теории фракталов. Выявлены принципы автопоезиса словообразовательных микросистем, которые определяют ход развития словообразовательной макросистемы.

Ключевые слова: фрактальная геометрия, автопоезис, меристема, макрофрактал, микрофрактал, аллигатура.

Yenikeyeva S.M. The Architectonics of Word-formation System as a Fractal Object (based on English Language Material). The article deals with the structural organization peculiarities of the English word-formation system regarded as a fractal object. The principles of word-formation microsystems' autopoiesis which determines the development of word-formation macrosystem are distinguished.

Key words: fractal geometry, autopoiesis, meristem, macrofractal, microfractal, alligature.

Однією з особливостей розвитку сучасної посткласичної науки є наявність чітко вираженої тенденції до міждисциплінарності. У її контексті найбільш значущими виявляються взаємодії гуманітарної і природознавчої галузей знань. У результаті такої кооперації виникають нові образи дійсності й методи опису, що формують нові світоглядні перспективи.

Науковий опис будь-якого об'єкту, як відомо, передбачає його дослідження з різних методологічних позицій, через ціле сімейство моделей, кожна з яких висвітлює одну із сторін цього об'єкту. Предмет виникає із сукупності моделей його опису, подібно до того, як у нарисній геометрії за трьома проекціями виникає об'ємний предмет [Ревзин 1978, с. 23]. Принципово новим підходом до осмислення системності світу може стати залучення до вивчення її структурної організації принципів фрактальної геометрії. У цьому зв'язку **актуальним** стає дослідження об'єктів та явищ буття, зокрема й мови, крізь призму теорії фракталів.

Засновником цієї теорії по праву вважається франко-американський математик Б.Мандельброт, який виявив що процеси, які породжують різноманітні природні структури, відбуваються за принципами фрактальної самоподібності. Теорія фракталів розглядається науковцями як складова синергетичної наукової парадигми, що досліджує топологічні розмірності складних відкритих нерівноважних систем. Підкреслюючи значущість фрактальності в цілому і фрактальної геометрії зокрема, науковці наголошують на тому, що "фрактальність являє собою фундаментальну сутність аналогічну таким фундаментальним сутностям, як простір, час, стохастичність", через це "залучення фрактальної геометрії з урахуванням її роздрібненої (фрактальної) розмірності дозволяє осмислити більш "детальні" топологічні властивості об'єктів, що пізнаються" [Богатых 2007, с. 27-28].

Фракталами, або фрактальними об'єктами називають "об'єкти, що мають властивість самоподібності, або масштабної інваріантності, тобто окремі фрагменти структури яких строго повторюються через певні просторові проміжки" [Князева 2007, с.240]. Процеси, що відбивають фрактальну самоподібність, ґрунтуються на принципі зворотнього зв'язку, коли "результат однієї ітерації стає початковим значенням наступної" [Богатых 2007, с. 28]. Під ітерацією слід розуміти акт породження "похідної" мікросистеми структурно подібної до "твірної" і макросистеми в цілому.

На відміну від традиційних евклідовських геометричних форм (точки, лінії, площини) форми фракталів як особливих геометричних множин характеризуються мультимасштабністю, самоподібністю на мікро- і макрорівнях, автопоезисом. Фрактальність є характерною ознакою складних (ієрархічно побудованих) систем, яка дозволяє їм еволюціонувати шляхом "самодобудовування", породження мікрорівневих одиниць, подібних існуючим. Спостереження за різними об'єктами неживої та живої природи дало підстави для твердження про фрактальну природу буття.